

ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ, КАТО СОЦИАЛНА ПЕРСПЕКТИВА

Росица П. Герова

ДГ „Детски рай”

с. Куртово Конаре, ул. ”Седма”, № 1; общ. Стамболийски; обл. Пловдив

Резюме: Разглеждат се теоретични възгледи и формулировки за същността на интеркултурното образование в предучилищна възраст. Поставя се акцент върху ролята на детската градина, като социална перспектива, допринасяща за усвояване на знания, умения и отношения. Педагогът – съществен фактор за изграждане на детската личност и възпитаване на толерантност, търпение, приемане на другия, солидарност и мир. Обогащаване на социалният и познавателен опит, чрез доближаването до другия, до различния, до уникалния - в процеса на предучилищното образование. Интеркултурното образование – предпоставка за развитие на детската личност, като уникална индивидуалност.

Ключови думи: интеркултурното образование, социална перспектива, детска градина;

INTERCULTURAL EDUCATION AS A SOCIAL PERSPECTIVE

Rossitsa P. Gerova

DG "Children's Paradise"

Kurtovo Konare village, 1, Sedma Str. common. Stamboliiski; reg. Plovdiv

Summary: Inspecting theoretical views and formulations about the essence of intercultural education in pre school age. Emphasizing the importance of kindergarten as social perspective, contributing to learning, skills and relationships. Pedagogue- an essential factor for forming of childhood personality and educating tolerance, patience, accepting other person, solidarity and peace. Enriching social and cognitive experience via approaching other person, different one, unique one in the process of preschool education- a prerequisite for developing childhood personality as unique individuality.

Key words: intercultural education, social perspective, kindergarten.

Интеркултурното образование е образованието на 21 век, ориентирано към глобализираното общество. То има за цел да подготви и реализира личностни и делови срещи с т.н. “чужди на привичната общност” субекти. Не е само опознаване или познаване на другите, различни от нас, а предполага “среща, разбиране, взаимодействие”. Тези процеси имат феноменологичен характер, тъй като става въпрос за очакване, реакции и преживяване на тази среща; също за степен на емпатия, интелект и не на последно място – за откритост, сърдечност и пр., но най-вече – за съвършено различаващи се или пък приобщени по определен признак (възрастов,

полов, духовен или етнически и расов и т.н) различни страни (субекти), които реализират срещата. Когато тези граници са многоаспектни, става въпрос за взаимно разбиране в мултикултурното пространство. Но всъщност може ли подрастващата личност да бъде подготвена в субективен план така, че да има готовност с всеки акт на посрещане на различното да изяви общочовешкото, като степен на реагиране на неговата чужда култура и преди всичко на демонстриране на своята собствена? Това ядро от умения и способности се определя, като интеркултурна компетентост.

За подготовката ѝ още в периода на детството има социални и педагогически основания: широко реализираните миграционни процеси в Европа и света, стратегии и програми за сътрудничество и обмен на опит, разширяващите се сфери на интернационално и мултикултурно съвместно поле за действие в различни области, прогресивните институционални и социално-педагогически структури в Общоевропейски план. Всичко това превръща “интеркултурното образование и интеркултурната компетентост” в ключови квалификации на бъдещето, включително и в системата на предучилищното образование в теоретичен и практически аспект. На фона на това разбиране изглеждат недостатъчно аргументирани усилията за парцелирането на образователни политики, насочени към етноси или категории деца, а обратно – засилва се тенденцията на бъдещето – да бъдат интегрирани към точно такова “интеркултурно образование”. Същевременно не всяко “интегрирано” по своето съдържание образование е “интеркултурно”, но съвсем ясно е, че всяка индивидуализирана политика може да придобие интеркултурен смисъл и значение.

Интеркултурното образование означава да се разпознае “собственото” огледално в лицето на “чуждия” и така да се открие насоченост за засилването на личностните и предметно-съдържателни и процесуални компетенции.

Целта на интеркултурното образование, като процес има връзка с детската индивидуалност и обобщено може да се изрази във формулировката, че интеркултурното образование предполага потребностите и целите на всяка една уникална индивидуалност. Доближаването до другия, до различния, до уникалния - в процеса на предучилищното образование или в общия план на нашето бъдеще обогатява детската личност.

До сега те не са били достатъчно добре теоретично обосновани и организационно институционално осигурени. Тук не става въпрос само за фокуса на социалната психология или на психологията на развитието, които имат своите пресечни полета с предучилищната педагогика в системата на социално-педагогическите науки. Значението на “свързването” с общността, с групата в процеса на социализация и предпоставките за развитието на национална идентичност са решаващите теми, които трябва да се дискутират публично в научно-изследователски и в практико-организационен план по посока на интеркултурното образование и взаимното обединяване в Европа. Противоречията, възникващи в хода на този процес за интегриране, трябва да протичат в конструктивен дух, при сигурност на собствената култура и лична идентичност.

Интеркултурното образование започва още от детската градина. В този смисъл не може да се говори конкретно за интеркултурен диалог, а само за интеркултурно разбиране. В периода на предучилищното образование се създават условия за формиране на готовност за усвояване на знания за културата на различните етноси. У децата се създават способности за формиране на уважение към „различните” хора. Проекция на предучилищния период е съвместният живот на деца от различни

етнически групи, които се възприемат съвсем естествено, непринудено и без предразсъдъци от самите тях.

Детето се нуждае от социализация. У него възникват потребности за общуване, социални контакти, зараждат се нравствени чувства, формират се социални умения и предпоставки за социални способности. То постепенно натрупва социален опит в следствие на съвместния му живот и общуване с представителите на социалната среда, в която расте. "Деца усвояват от възрастните натрупания обществен опит, постиженията на материалната и духовната култура и по този начин развиват по-пълноценно своите способности, формират се, като личности" (Пиръов, Г. София, 1998, 109). Реализира се социалната наследственост. Обособява се личността на детето и неговият характер.

Безспорен е факта за ролята на детската градина в социализацията и възпитанието на децата. Като такава тя дава възможност не само за цялостното развитие, но в частност и говора на децата от малцинствените групи. Във връзка с това, Muller(1990, 124) посочва два много важни аспекта:

- Детската градина предлага шанса да се компенсират оскъдните или липсващи контакти на тези деца с околната действителност. Тя съдейства за разширяване на тяхното социално обкръжение и за придобиване на нови образци на поведение.
- Мотивацията за изучаване на езика на доминиращата култура се повишава с увеличаващите се контакти между местните деца и тези на малцинствата, тъй като основното средство за взаимно разбиране се явява общия език. Освен това езикът се упражнява и усвоява в реални ситуации, имащи много по-голямо значение отколкото преподаването на знания.

Според Lopez-Blasko(1980,с.85), стимулиране развитието на малцинствените деца трябва да е насочено към развитие на способност за автономно и компетентно справяне с определени ситуации, в които децата се сблъскват с действителността.

Но трябва да се отбележи, че посещението на детска градина без ясна стратегия и действаща програмна система, в които да е застъпено интеркултурното образование е недостатъчно, за да се решат съществуващите проблеми.

В този аспект най-естественият начин за усвояване на знания, умения и отношения е играта. Както чрез нея, като водеща, така и чрез всички други разнообразни дейности у децата се развиват когнитивната, емоционалната и волева страна на личността, а също и говорните умения. Постепенно те придобива и натрупва социален опит.

От голямо значение е доколко детето "се чувства комфортно, като значим и равностоеен партньор в социокултурната общност" (Д. Гюров, София,1999,79) и доколко преживяното в детството е донесло удовлетворение на личностните му потребности. Връзката между качеството на социалната подкрепа, (ако тя не липсва) и емоционалното развитие разкрива възможност за определяне степента на емоционалния комфорт на личността, а оттук и на равнището на социалната активност. Положителните емоционални преживявания са условие за повишена социална активност и за разширяване на контактите. От преживяванията се влияят и физическото състояние, и познавателната активност и пр.

Един извод и важен аспект от работата в детската градина е осъзнаването на необходимостта от стимулиране и подпомагане на процеса на излизането на яве на незадоволени потребности и доколко е възможно - създаване на условия и предпоставки за задоволяването им. Възпитанието трябва да дава на детето възможност

по целесъобразен начин да изрази това, което е скрито дълбоко в него и да открива постепенно сигурност в своите собствени действия.

Приспособяването към социалната среда изисква постоянен контакт с конкретната действителност и активно участие в жизнени ситуации. Добронамереността, желанието за помощ, осъзнаването и приемането на чуждите проблеми, толерантността в междуетническото пространство и др. са важни придобивки и постижими качества в детската градина.

Гаранции за адаптацията и интеграцията на детето в социалната среда, като част от група и същевременно, като лично автономен субект са положителната емоционална нагласа към членовете на определена социо-културна общност, към собствената позиция в нея и изявиите на детската свобода за избор на възможности, съобразно собствените потребности и интереси.

Призвание на една детска градина е в нея да се съжителства свободно и съвместна работа на децата, а и това да бъде цел и да се поощрява съзнателно. Важно е активността на децата да протича в свободно, спонтанно и безпрепятствено общуване и взаимодействие.

Образованието през първите седем години от живота на детето не е модел, който може да бъде оценяван и разглеждан само в условията на детската градина. Съществена е връзката със семейното възпитание и училищното обучение тъй като: първо - обществените отношения, които го определят са валидни в същата сила и за тях; второ - то не е постоянен конструкт, а се изменя именно при отчитане на взаимовръзката с тях. Всъщност това е свързано с виждането, че концептуалният модел по отношение на възпитанието през първите седем години и е приемствен интеркултурен процес и проекция на педагогическата дейност на учители и родители. Според Малагуци (Malaguzzi, 1990,197) може да се говори за педагогика на промяната, тъй като ако "педагогиката не се променя, не се ориентира към средствата за промяна на съществуващата до момента културна ситуация, то тя не може да доведе до промяна на децата, на възпитателите и семействата."

Днешното общество и новите социално-икономически условия в България налагат едно осъзнаване на необходимостта от интегриран концептуален модел в междуетническото пространство, реализиран от педагозите.

В условията на пазарна икономика макросредата на развитието на конкретната образователна институция се променя съществено. Необходимо е извършване на задълбочен анализ по въпросите за инициативите за установяване на връзка между макроикономиката и правата на детето. Това налага всяка детска градина да се стреми да наложи своя политика, своя специфична програмна система и стратегия на образование за въвеждане на подходящи педагогически технологии. Новото време налага да се преодолее пропастта, разделяща индивидите, отделните социални групи и нации, което е едно от големите предизвикателства на нашата епоха. През последните години все повече изследователи насочват вниманието си към изучаване междуетническите проблеми в образованието.

Образованието в междуетническа среда се основава на психологическия аспект на етноса. Съвременните подходи към проблематиката предлага дисциплината етнопсихопедагогика. Интерактивният и процесориентиранят подход при образованието в междуетническа среда изисква познаване от учителя характеристиките на продуктивните стратегии.

Учителят трябва да ориентира детето към разбиране на „чувствителността“ спрямо различни проблеми на етнокултурната среда у нас и умението да взима решение, основано на толерантност и межкултурна рефлексия. От голямо значение е резултата да бъде ориентиран към позитивно решение на проблема, чрез развитие на способността за приемане на други гледни точки.

Усилията на педагога трябва да са насочени към създаване на условия за ценностното развитие на детето, чрез единство от разнообразни дейности и за осъзнаване на общочовешки и национални ценности.

Образованието в междуетническа среда на детето и родителя с различен етнически произход, спрямо българския е необходимо да се осъществява още в предучилищна възраст на три равнища:

- Първо равнище - група за социална адаптация, в която възпитаващите субекти наблюдават за развитието на детето в процеса на неговата адаптация.
- Второ равнище - група за познавателна мотивация, в която възпитаващите субекти наблюдават по индивидуални карти за мотивационното развитие на детето, спрямо процеса на образование в междуетническа среда.
- Трето равнище - група за стимулиране способността за социална ориентация на детето, в която възпитаващите субекти наблюдават за параметрите на социалната му ориентация. Диагностицира се равнището на способността за социална ориентация на детето.

Също така е необходимо учителите да поддържат тесен контакт със семейството от традиционен и нетрадиционен тип. Контактите да бъдат от различно естество, съобразно спецификата на конкретното семейство или етническа група.

При нарастване значението на готовността за европейско ориентирано обучение към образователните стратегии се формулират изисквания за възпитаване на качества, които се интерпретират от различните модели на предучилищно образование като:

- свобода - освобождаване от страха, право на избор и инициатива;
- щастие - преживяване на “живото”, задоволяване на желания, удовлетворение от успеха, от красотата и собствените постижения;
- интелигентност - овладяване на йерархизирани информационни и познавателни структури;
- социабилност и способност за адаптивност.

Основните интегративни представи и понятия се систематизират в отделните направления, като ключови пресечни полета на тяхното програмно съдържание в програмна система на всяка детска градина. Всяка съдържателна сфера се подчинява на представените по-горе цели, които имат общопедагогически смисъл. Те предполагат възпитаването на способности към самостоятелност, адаптивност и съдържателна компетентност.

Тук е важно да се отбележат ролята и целите на игровото взаимодействие, които гарантират специфичен тренинг за интеркултурно образование.

- Възприемане на собствените и чуждокултурните ценностни системи, на мострите на “игровите светове” и на стиловете на комуникация и общуване. Нито една друга форма на изразяването им няма свободата и инициативността на играенето в такава степен при един интеркултурен обмен;

- Упражняване на способността за промяна на перспективите (общите и единични замисли на съиграчите) и изменението на собствените културни центрове за изразяване на опит (поетапното му структуриране);
- Обогащането на формите на изразяване на игрово поведение, чрез разнообразие на игрови средства, роли и правила и на основата на това богатство – способността да се преодоляват конфликти;
- Усъвършенстването на способността за игрово коопериране в интеркултурни форми на играене – преодоляването на изолацията и възникването на чувство за принадлежност към общността от съиграчи;
- Оценяването на игровите постижения, като споделено удоволствие от “придружената игра” – игрови способности за комуникативни и ролево-правилосъобразни компетенции.

Тук може да се посочат, като примери специфични за възрастта игри, характерни за различни култури, които могат да се обиграват в различните възрасти по посока на общи игрови цели. Те биха подготвяли децата още от предучилищна възраст за едно фиксиране на приятни емоции към определени за различни страни игри-комуникации, игри-кооперации, игри-конкуренции в различни игрови кръгове. Едновременно с генералната културно-характерна възприемчивост се възпитава и споделяне на игрово целенасочване и игрова стратегия. Тук от значение са мотивиращите фактори на игровото взаимодействие: Дали не е пресилено да се приеме, че такъв тип игрово взаимодействие е упражняването на “грамотността” в интеркултурното образование – отделните страни и културните им кръгове са очертани, чрез стратегиите на игровото взаимодействие. И ако отговорът е положителен, то коя е основната ценност на игровото взаимодействие, като универсална основа на интеркултурно образование?

Ценността му на първо място е в момента на случайност и спонтанност. С тяхна помощ се преработват или критични гледни точки за несъответствия в игровото поле на партньорите, за недостатъчно схващане на съвместната цел, която предполага етапно включване на играещия. От тях се определя и участието на всеки във фиктивното изразяване на типични за ролята и правилата действия поради, което понякога при недостатъчен игров опит се възприемат, като типични несполуки. Тогава именно, на второ място, се изисква интеркултурна комуникация и интеракция, за да се преодолеят несъответствията. Според Ж. Пиаже, това става по модела за културното асимилиране: когато са налице различни поведенчески опции трябва да им се намерят културно-адекватните им проекции. Друг модел в това отношение е “реципрочната перспектива”: игровите постижения се представят от разнообразните културни перспективи и стратегии на участниците. Тези модели могат да се осъществяват поетапно.

Задължителните подготвителни за училище групи изискват от една страна съдържателно специфични за социокултурната среда цели за овладяването на българския език, а от друга – интердисциплинна връзка в този смисъл за осъществяване на педагогически целесъобразните сфери на социалната, познавателната и специалната подготовка за училище.

Ключовите представи и понятия са изходни позиции за представяне на структурните единици във всяко едно образователно съдържание. Те са подходяща основа за отчитането на прехода между образователно направление и учебен предмет, за трансформирането на дидактичните единици в интеркултурни преходи и за сравняването на специфичните признаци на основната форма на педагогическо

взаимодействие и урока, като взаимно допълващи се организационни форми в подготвителните групи и първи клас.

Комуникацията протича, чрез различни канали. Първична е във всеки случай устната комуникация, която обаче се допълва, подкрепя, изменя от невербалните компоненти, като жестове и мимика. Освен това комуникацията не е изразяването само по себе си (знаковите вериги, като информация нямат решаваща роля), а те получават своето специфично значение една с друга едва, чрез включването на параговорните средства, като звучност, говорно темпо, мелодика, паузи и пр.

Писмената комуникация се подготвя в подготвителната група. Това е съществена част от културата и като подготовка се осигурява, чрез графичните умения и способности за овладяването на писмената реч в началното училище.

Нееднаквият темп на израстване и различните условия на живот водят още от първите години на предучилищната възраст до различия в детското развитие. Различно осигурената социална компетентност повлиява върху умственото развитие на детето, на степента на неговата обучаемост – изпреварващо или изоставащо темпо. Учителят в подготвителната група трябва да установи актуалните потребности от връзка със света на всяко едно дете, за да може да я стимулира индивидуално и в екипни форми.

Друг съществен проблем на интегрираното образование в това направление е установяването на комуникативните нарушения на речта, които педагогът трябва да познава и да потърси терапевтична помощ. Много по-съществена е ролята му не толкова при органичните (нарушени акустични и дискриминационни способности) или психосоматични увреждания, а по отношение на подпомагане на социално занемарената или несъвършена устна комуникация. Стимулираното вербално възприемане на околния свят влияе многопосочно върху комуникативната способност. Децата от социокултурно изостанали слоеве имат ограничен опит и следователно и затруднения във взаимодействието. Много от вербалните елементи са заместени от невербални. По-бедната на говорни стимули среда води до лексикален дефицит: обемът от езикови средства (думи и изрази) е относително недостатъчен, едно изразно средство се свързва с много на брой значения. Синтактичните единици не са добре развити – една поредица от основни модели на изреченията не са все още актуализирани. От лексикалния дефицит зависи непрекъснато недостатъчната възможност за интонационна изразителност, тъй като детето е възприемало в предучилищното детство ограничен обем от фонемни реализации в своята първа социализираща фаза.

Посочените особености важат и за деца, които растат в екстремно диалектна среда. Ако се правят опити, чрез средствата за комуникация – радиото и телевизията да се разбира стандартният официален език, то те се срещат с още по-големи трудности да се изразят, чрез прости изречения на този език. Едно устно наситено говорно взаимодействие, реализирано в ежедневието на детската общност при водещата професионална роля на педагога, съдейства за отстраняването на комуникативните затруднения и пречки: чрез вербално кодиране и артистични пантомими и упражнения, като социално-интегративна обучаваща система.

Като образование, което предполага система от диференциране и операционализиране на образователните цели се обхващат:

- образователни цели - квалификации, които трябва да се постигнат;
- съдържание - предметни области, които имат значение за постигане на образователните цели;

- форми на педагогически взаимодействия - гарантират групиране на съдържателни акценти и на цели в различните детски общности;
- методи на взаимодействие - пътища и начини, чрез които се постигат целите.

В придвижването в тези аспекти се реализират стратегии за проектиране и реализиране на педагогически перспективи, а и същевременно диагностика за определяне на първоначалните възможности на децата, за управляване на образователните средства в система при субективизиране на личния опит.

Предучилищното образование е обществена цел, тъй като образованието не може да бъде неутрално – има функции по посока обществените и политически приоритети, изведени и чрез стратегията за училищно образование (МОН, 2006 г.), от които може да се изведе, че:

- Важно е възпитанието да променя обществото в позитивен смисъл;
- Възпитанието осигурява интеркултурните обществени условия и промяната им в педагогическата дейност;
- Задача на обществото е да подкрепя възпитанието на идентичност и толерантност в интеркултурния им смисъл;

Изграждането на предучилищни и начални класове, като интегриращи деца от различни култури и общности налагат промяната на обществената нагласа, пречеща на идентичността, а именно индивидуализма, авторитаризма, изолацията, които я разрушават. Позитивният възпитателен ефект се осигурява от педагогиката, която не може да пренебрегва тази обществена задача. Решаващо в това отношение е да се осигурят шансове за развитието на детето – за обучение и възпитание, чрез приобщаване към другите обществени групи и култури. Чрез тези предпоставки интеркултурното образование допринася за постигането на повече толерантност, търпение, приемане на другия, солидарност и мир.

ЛИТЕРАТУРА

Gyurov, D. "Pedagogy of the interaction" child - environment, ed. Veda Slovena - Sofia, Sofia, 1999

Lopez-Blasko(1980):Auslandische Kinder im Klinkinderalter.In:Langenohl-Weyer,A.u.a.(1990):Zur Integration der Auslander in Bundesbereich,Munchen.

Malaguzzi, Zum besseren Varstaendnis der Ausstellung – 16 Thaesen zum paedagogischen Konzept 1990,197.

Montessori, M. "Kinder lernen schöpferisch", Die Grundgedanken für den Erziehungsalltag mit Kleinkindern, изд. от Ingeborg Becker - Textor, Herder Spektrum, 1995.

Muller,J.(1990):Turkiche Kinder im Kindergarten.In:Lerner in Deutchland,H.4/1990.

Piage, G., "Psychology of the Intellect", Pedagogic 8, 96, p.92). Pirev, G. "The Child", Veda Slovena - ZG, Sofia, 1998,

http://elib.gnpbu.ru/text/vygotsky_ss-v-6tt_t4_1984/go,2:fs,1/